

OESTEKO NOBELAK

Oso da erreza Oesteko nobela bat egitea. Eta egitan errezagoa, askozaz errezagoa, irakurtzea. Ordu pare bat aski da, eta nobela menderatu duzu. Gaiñera ez dizu burua geiegi nekatuko.

Benaz, nobela ariñak dira.

Ta gure egunetan edozeiñek irakur dezake horrelako nobela bat. Kastu gutxi ta denpora pasa polita.

Ugari dabil kioskoetan nobela klase horretatik. Komeni zaigu, beraz, horietaz zertxobait mintzatzea. Beren gaiak azertu, gaiari jarraitu, eskemak ikusi, eta gure euskeraren alde zerbait egin dezaketenentz ausnartu.

NOBELA GUZTIEN ESKEMA

Oesteko Nobela hauetan eskema jenerala eskema llabur batzuen eransketa da. Bata bestearen atzetik gertakizunak josi, ondo badatoz, eta ondo ez badatoz ere berdin.

Protagonistak bi izaten dira jeneralean: mutil gaztea (26-30 urtekoa), luzea, zabalkotea, gogorra, bi pistola ezker-eskubi izter gaiñean daramazkiana, pauso ariña, buru argia... ta gizon guztiak nahi lituzken doaiez ornitua. Agertu den pistolerorik oberena.

Neska berriz bi eratara dator: batzuetan mutillaren atzetik ibilliko da; beste batzeuan igesi, edo kontra egiñaz. Baiña beti, lenengo ikus-talditik, elkarrekin zearo enamoratuak bizi izango dira. Ederra, garbia, maitakorra, begiak beltzak, handiak, eskote zabala, gerri xumea, bularrak arreak, ezpafiñak gordiñak eta gorri-gorriak... Gorputz guztia estatua bat bezalakoa: herriko ederrena, noski. Haren pauso fiña...

Ta nobela amaitzerakoan, ezkontza.

Zenbait nobelatan gertatzen da talde bat —bi edo hiru lagun, ha-koitza bere neskarekin— protagonista izatea. Orduan ere berdin gertatzen da, eta amaitzeko elkarri musu emanaz, edo ezkontzarako bi-dean uzten ditu idazleak.

Protagonistak bere antagonista izaten du. Geienetan gizonak beste gizonazko bat, eta emakumeak batere ez, edo oso gutxitan beste emakume bat edo maitemindurik daukan gizon bat. Kontrako etsai hau beti legez kanpo ibilliko da, eta bere eginkizun guztietan gaizto zital bat izango. Gorroto egarriak ematen dio bizitza, eta azkenean protagonistak berak garbituko du. Talde bat balitz, era berean protagonistak aurretik kenduko ditu. Beti izango da ta okasio guztietan protagonista garaitzaille.

Pertsonaje horien ingurumarian ibilliko dira beste guztiak. Cowboy edo sheriff, jueza eta herritar gizonak.

Ta horiek oiñarri jarririk —Oesteko nobela guztien zimentarri baitira— errez altxa diteke nobela.

Hiru parte izango lituzke onek:

Lenengo: Herri baten edo sendi baten egoera jarriko digu.

Bigarren: Nundik edo handik mutil protagonista agertuko da, eta etsaiak sortuko zaizkio.

Hirugarren: Denak garbitu eta herriko neskarik ederrenarekin ezkonduko da.

Hau izango litzake eskema jenerala.

Orain idazleak hoen inguruan beste edozein motazko jantziak jarri ditzazke. Hori bai: beti gudu eta duelo asko, eta denetan mutil gazte horrek irabaziko du.

Gertaera txiki hauek ere beti edo geienetan eskema hera erabili oi dute. Egin dezadan mota horretako eszena bat.

“Saloon-era sartu eta mostradorera abiatu zen Hank.

—Zer nahi duzu? —galdetu zion barman-ak.

—Whisky.

Patxara osoarekin hartu, eta poliki-poliki, ondo dastatuaz, edan zuen.

—Kanpotarra? —Galdetu zion orduan batek. Dotore jantzia zertorren, eta ezagun zitzaion beste guztiak bildur ziotena.

—Bai.

—Nungotarra?

—Zer ajola zaizu zuri?

—Etzaizkigu kanpotarrak hemen gustatzen.

—Zer egingo dizut, ba, nik? Ez al da libre honera etortzea?

—Bai, libre da. Baiña galdetutakoan erantzun egiten da.

—Ta nahi ez badut?

—Hemen nik esaten dedana egin oi da.

—Bai, bai, ageri da bildurtti koldar bat zerana. Puf... Urrutitik hartzen zaizu bentajistaren kiratsa.

—Zer esan duzu? —esan zuen orduan besteak, denak entzun zezaioten.

—Ba, horixe: koldar bat zerala. Ez al da ba egia? —Ta irriparez geratu zitzaion—. Ikusten denez, izugarriren bat egin dut: denak arrituak daude.

Jendeari atsegin zitzaion gazte hura. Ordura artean etzion arro hari inork horrelakorik erantsi. Denak begira-begira zeuden. Ba zekiten hura nola amaituko zen: pistolekin konponduko ziren azkenean.

—Ba, oraintxe firmatu duzu zure eriotz-epaia.

—Hain ziur zaude?

Ez, etzegoen hain ziur. Gazte haren planta etzen besteena bezalakoa. Asko hil zituan berak, baiña aurrean zeukana etzen besteak bezalakoa. Ta irripar otz harek ezurretan ikara sartu zion.

—Atera.

—Hiltzeko presa, ala? Gaiñera, jantzi eder horri zulo bat egitea penagarri litzake. Zer derizkiozu? —Ta irripar otza dantzari zebilkion ezpaiñetan.

—Ezin dut horrelakorik jasan. Naikoa entzun dizut. Enauzu bildurtuko zure izketaldiarekin. Horrela paratzen al dituzu gero hil behar dituzunak? Ni ez naiz horietakoa. Ez naiz hitzekin izutzen.

—Ezetz? Kakalarritan zaude-ta?...

—Zein izango da gure siñalea? —galdetu zuen orduan eleganteak bero-bero eginda.

—Edozein, aukeratu zeuk.

—Ba, hiru kontatzean izango da garaia. Orduan ikusiko dugu zer gertatzen dan.

—Ni oraintxetik seguru nago. Ez duzu zuk ikusiko. —Ta irripar otza oraindik ere ezpaiñetan zeukan.

Jendea bi aldeetara egin zen. Eta Luke —horrela deitzen baizen elegantea— asi zen kontatzen.

—Bat, bi... —eta hiru esan aurretik, bere “Colt”-etara jo zuen. Baiña etzuen tirorik egin. Bekokiaren erdi-erdian odol iturri bat agertu zitzaion.

—Beruna baiño astunagoa zen —esan zuen Hank-ek.

Denak arrituta zeuden, ikusi baizuten Luke-ren abiada, eta baita ere ba zekiten oso azkarra zena. Halaz ere, hantxe zegoen hilda.”

* * *

Oesteko nobela bat idaztea fisika edo matematika bat dela esan genezake. Fitxero batetik gertaerak atera, ta bata bestearen atzetik josi. Jarri dedan honen antzeko hamar hogeitatu bat idatzi, eta bereala duzu liburua.

Eskema jenerala zaku handi bat bezala da: datorren guztia sartu, irudimena aizatu, eta lanik eta nekerik gabeko liburu bat idatzi. Izan ere, liburu bakoitzak 125 orrialdetik gora ez ditu izaten.

* * *

Ambientea. Ambiente antzekoa izaten da nobela geienetan: dena da gorrotoa, dena indarra eta tiroak ugari.

Garai harteko herriak txikiak ziranez, eta jendea langille jendea, ganau lanetan ibiltzen ziran. Horregatik nobelaren ambientea "Saloon", Rantxo-en inguruan izaten da. Batzuetan urre-meatzak ere aitazen dira.

Joan-etorri asko egiten ditu jendeak, eta kanpotarrak ugari dabilta edozein herritan, batez ere urrea agertzen den bazterretan. Urrea agertutako mementoan bertan etortzen dira jendaje guztiak eta lapurrak ere orduantxe datoz gaiñera.

Maltzurkeriaren aotik bizi oi dira jauntxoak, kanpotik etorriak geienetan, eta bertan indarrez nagusi jarriak. Talde osoa izaten da batzuetan kanpoko herri batetik ezaguna, han ere lapurretan ibilliak edo handik sheriff-en batek botreak izanak.

Zaldi ta behien artean dabillan jendeak osatzen du ambientea.

Maitasunkeria eta gorrotoa, iñoren errespetorik eza dira, pistolekin eta eskumuturrekoekin batean, nobela guztietako gai.

* * *

Moral baloreak. Gizonaren balioaz ezin gintezke nobela hauetan mintza. Ambientea zearo da basatia, ta gorrotoa eta indarra dira lege.

Hain zuzen ere, iñori ezen gaizto, edo bentajista dela, edo maltzur, edo koldar, edo astun, edo lapur, edo kuartero, edo beste antzeko edozein esateak eriotza merezi du. Une bakoitzean balak eta pistolak dira nagusi, eta pistolarekin errege dena da jauna.

Bazter guztietatik gudua azaltzen da: dueloak. Ta bertuteetan nagusiena ohorea da, eta ohorearekin batera iñoren bildurrik ez izatea. Guztiak uste dute bertute hoen jabe direla, eta ukatzea ikaragarritzko pekatua da.

Halare, b̄a ditu bere alde onak ere. Okasio guztietan, arrazoirik gabe iñor hiltzea pekatutzat hartzen da, eta eriotzara darama zuzenean. Dakarren ambientean, krimen baten frogatzea oso zaila da: edozein aitzaki naiko da, eta bereala entzuten da pistolaren zantzua. Nunnah̄i agertzen da: "Nik nere bizitza defenditzen dut, bestela ez nuke iñor ilko."

Ta bizitza hitz horrekin, gizonaren balio guztiak esaten dira. "Bildur ez bagaituzte, nola gero hemen gure betebeharra egin?", esaten

da batzuetan. Bizitzak ez du baliorik. Horregatik, nobela hauen orrietan gudu batean baiño eriotz geiago arkitzen da. Liburu bakar batean 60 eriotz kontatu nituan behin. Eta geiago dituztenak ere izango dira, noski.

Pertsonak ez du asko balio. Emakumea bera ere haragia eta gorputz polita da. Maitasuna: ez dut hitz hau loiez beterik dagoenik esango, baiña bai maitasuna beharrean maitasunaren ispillu oker dela. Lizuna. Beti nesken gorputzen edertasuna aipatzen da, eta haren atzetik dabiltzanen irrikia.

Izan ere, nobela hauek ez dira mensaje bat emateko idatziak: denpora pasa solasean egoteko baizik. Eta horretarako ez da liburu astunik hartzen: horretarako liburu arifñak behar dira; eta hain dira arifñak gertatzen, ze irakurleen buruak arindu egiten dituzte ta txoriz bete.

Denpora pasa delarik, gure egunotan sexoaren kontua erabiltzen da erruz: propaganda egitean ere neska politikak pintatzen dira. Ba, hemen ere berdin: Denok dakigu ariman haragiak duen influentzia: gustorago irakurtzen dira neska politikak eta finak agertzen diran liburuak, eta maitasuna bitartean jartzen bada, askozaz ere gustorago. Oesteko zenbait nobelatan zulo hori betetzera dator neskea, ez du beste zeregiñik.

Bestalde, "Saloon" deritzaien etxeetako neskak ez dute ezertxo balio: batere errespetorik gabe edozer gauza presentatzen dizute. Zertarako? Jarri edo ez jarri berdin geratuko litzake nobela, baiña jarzearekin haragiaren aldetiko interesak asko irabazten du.

Halare, justiziaren zuzentasunak ba du bere garrantzia zenbait libururen orrietan. Azkenean zuzenbidea izango da garaille. Eta agintariak gaiztoak diranean, beti esango dizu etzituela herriko jendeak maite. Hori bai, justizia garai batean jartzen dizu, gaur ezetsi behar dugun garai batean, alegia.

Beste puntu bat ikutu izan da Oesteko zinemaz jardun denean: Gaiztoa hiltzean ikusleak poztu egiten omen dira. Liburu hauetan ere arrisku bera arkitzen da. Baiña, zerk poztutzen du irakurlea? Gaiztoaren eriotzak edo onaren suerteak? Nik uste onaren suerteak poztu oi duela geiago gaiztoaren eriotzak baiño. Bestalde, oso gutxi oartzen gera gaiztoaz, naiago dugu onaren atzetik jarraitu, eta haren egiteekin poztu.

Beraz, alde-contrakoak ikusirik, moralaren aldetik amoralak di-rela esan genezake: onik ez dute egingo, eta denpora pasarako politikak izan ditezke.

OESTEKO NOBELA LITERATURA BIDEAN

Ba al dute, ba, literaturaren soroan batere baliorik? Idazten den guztiak du bere balioa. Handia edo txikia, baiño balio berezia.

Bret Harte izan zen lehenengo idazlea. Baiña Harte-k etzituen nobelak idatzi: kontu xamurrak idatzi zituan, oso politak eta erromantiko kutsuz bustiak. Arrezkero, nobela klase honek literatur alde-tik ez du balio handirik.

Oesteko nobela komertzio bat da: merkeak eta ariñak direlarik, astero-astero zazpitik gora berriak argitaratzen dira. Eta saldu ere bai. Hain zuzen ere, ospetsu egin dira jende xehearen artean izen batzuek: hala nola: Marcial Lafuente Estefanía, Orland Garr, Keith Luger, Fidel Prado, Silver Kane, Meadow Castle, Ross M. Talbot, Tex Taylor, O. C. Tavin eta beste amaika.

Amaika koleziotatik gora dira Oesteko nobeletan, eta kolezio horietako batzuek 800-dik gora nobela dituzte.

Kontatzean liburu horiek ez dute balio handirik. Protagonistaren inguruan dabil nobela guztia, eta protagonista bera ere ezezaguna zaio idazleari. Nolanako pertsonajea ematen du. Ta sikolojiaren aldetik nobela hauek antzu dira: ez dakigu nolakoa den, zer egiten duen, protagonistaren izakeraren berri ez dakigu, ez baitu idazleak beragan protagonistaren prolema bizi, prolemarik ere ez du-ta.

Halare, arintasuna dariote nobela hauek. Narrazioak azkarrak eta xamurrak dira, saltoka doazela ematen dute, presaka baitaude idatziak.

Alde batetik besteraiño, aria puskatuaz dabil idazlea: nola edo hala 125 orrialde bete, eta kitto. Irudimena berriz zuzendu gabea dela esan behar: 125 orrialde ezer esan gabe betetzeko astakeri asko esan behar, eta beti errealitatetik landa bizi da protagonista. Haren bizitza, aurrean jartzen zaizkionak garbitzea da: geienean zauri bat egingo diote, sarritan ikuturik ere ez. Iñork errenditu ezin duen zaldia berak erabili-liko du ta errez gaiñera.

Beraz, ez dago proporziorik protagonista-antagonisten artean.

Hainbeste idazten delarik, eta hainbeste idatzi delarik nik uste gure egunotako literatur-fenomeno bat dela, eta alde horretatik literaturan ere ba du bere garrantzia: literaturaje honek Parnasorako bidean azken mailla dauka, baiña bat dauka.

* * *

Ez dio literaturari asko lagunduko. Baiña euskeraren soroan, izan-go luke literatura mota honek bere tokia. Geienetan zerbait esateko idazten dugu, eta esatekorik ez daukagunean ixilik geratzen gera.

Euskal soroan, halare, euskera bera ere ajola zaigu. Beraz, euskeraz idazteagatik bakarrik ere-idazten dugu behin baiño geiagotan. Ikaragarritzko importantzia du guretzat euskeraren bizitzak, gure gizontasuna baitago bere bizitzaren barruan kokatua. Horretarako, jendeak irakur dezala interesgarri zaigu.

Gaur egun jende askok ez dute gauza astunik irakurtzeko gancarik. Kontuak ere lotsa ematen die. Nobelak ez. Ba, nobelak behar ditugu. Jakiña, nobelak baiño lehenago —garrantzitsuago baita— eskola behar dugu. Baiña, bata ezean bestea erabili dezagun.

Gaurko nobelak beren mensajea eraman oi dute. Ta askotan ez dira irakurtzeko xamur-xamurrak izaten. Jendeak irudimena aizutzen duena gustokoago du, eta neska-mutil gazteak bitartean badabil-tza obe.

Zenbait nobela kultura bide dira. Oesteko nobela hauek ez dizute batera kulturarik emango. Pintatzen duen ambientea bera ere ez da izan zena, eta nobela guztietan gaiñera berdiña arkitzen da: Urre-meatzak, Rantxoak, Saloonak, lapurrak, krimea, cow-boy, rural, zaldi karrera eta antzerako beste milla gauza..., baiña beti berdiñak.

Kulturara urbiltzea mingarri da beti: lana ematen du eta latza da estudiatzea. Ta gauza zailak irakur beharrean, zerbait esaten dutenak irakur beharrean, errexetara jotzen da maiz.

Euskeraren aldera ekarri behar dugu jendea. Ez dugu hain errez gauza zaillekin ekarriko: obe da nobelak egitea, kulturari utzi gabe, noski. Honelatsu mintzatu zen behin euskal unibersitario bat: Egiz-kiguzute nobelak, hoiek gustorago irakurtzen ditugu-ta.

Ba, egin ditzagun nobelak.

Lotsa emango liguke gure izena Oesteko nobela bati ezartzeak. Lotsagarri derizkiogu. Gaiñera, nobela horiek idaztean gure izena ixil-pean geratuko da, ez dugu literaturaren kondairan ots handirik lortuko, itzalean biziko gera. Baiña, gure lan illun horrek bere frutu mardulak ekarri ditzazke.

Bai, gu euskaldunok handiak gera, handiegiak. Horrelako nobelak ez ditugu nahi. Gure literatura handia izango da beti, goren maillakoa, ez dugu horrelako zikinikeririk behar. Esan dezadan: ez daude kontra egiazko literatura ona eta Oesteko nobelak; elkarrekin jostea zaila dela bai. Ta gure literatura handia egiten dugun bitartean, euskera hilotz geratuko zaigu herrian.

Bret Harte-k egiazko literatura ona egin zuen, eta Oesteko kontuak idatzi zituen. Gure euskerari ere Oesteko tiroak komeni zaizkio esna dedin.

PELLO M. ZABALETA.